

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA MUSTAQIL TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI

Abu Rayhon Beruniy nomidagi

Urganch Davlat Universiteti

Magistratura bo'limi ikkinchi bosqich magistranti

Otanazarova Xosiyat Alisher qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda mustaqil tafakkurni rivojlantirishga ta'sir etuvchi asosiy psixologik omillar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Mustaqil tafakkur tushunchasining psixologik mohiyati, uning yoshga xos rivojlanish xususiyatlari bilan bog'liqligi ochib berilgan. Tadqiqotda motivatsion, kognitiv, shaxsiy-irodaviy hamda ijtimoiy-psixologik omillarning mustaqil tafakkur rivojiga ta'siri asoslab berilgan. Shuningdek, boshlang'ich ta'lim jarayonida mustaqil tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi psixologik shart-sharoitlar va pedagogik yondashuvlar yoritilgan. Maqola natijalari boshlang'ich ta'lim amaliyotida o'quvchilarning tafakkur faolligini oshirishga qaratilgan metodik ishlarni takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: mustaqil tafakkur, kichik maktab yoshi, psixologik omillar, bilish jarayonlari, motivatsiya, ta'lim psixologiyasi, boshlang'ich ta'lim.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация: В данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируются основные психологические факторы, влияющие на развитие самостоятельного мышления у учащихся младшего школьного возраста. Раскрывается психологическая сущность понятия самостоятельного мышления и его связь с возрастными особенностями развития. В исследовании обосновано влияние мотивационных, когнитивных, личностно-волевых и социально-психологических факторов на развитие самостоятельного мышления. Кроме того, освещаются психологические условия и педагогические подходы, способствующие развитию самостоятельного мышления в процессе начального обучения. Результаты статьи имеют важное научно-практическое значение для совершенствования методической работы, направленной на повышение мыслительной активности учащихся в практике начального образования.

Ключевые слова: самостоятельное мышление, младший школьный возраст, психологические факторы, познавательные процессы, мотивация, педагогическая психология, начальное образование.

PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF INDEPENDENT THINKING IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Abstract: *This article provides a scientific and theoretical analysis of the main psychological factors influencing the development of independent thinking in primary school students. The psychological essence of the concept of independent thinking and its relationship with age-related developmental characteristics are revealed. The study substantiates the influence of motivational, cognitive, personal-volitional, and socio-psychological factors on the development of independent thinking. In addition, the article highlights psychological conditions and pedagogical approaches that contribute to the development of independent thinking in the process of primary education. The findings of the study are of significant scientific and practical importance for improving methodological practices aimed at enhancing students' thinking activity in primary education.*

Keywords: *independent thinking, primary school age, psychological factors, cognitive processes, motivation, educational psychology, primary education.*

KIRISH

Hozirgi kunda ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy talablardan biri – mustaqil fikrlay oladigan, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qila oladigan shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, fan va texnika taraqqiyoti sharoitida shaxsning mustaqil tafakkuri uning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishining muhim sharti sifatida namoyon bo'lmoqda. Mustaqil tafakkur shaxsning intellektual salohiyatini ifodalovchi yetakchi ko'rsatkichlardan biri bo'lib, uning poydevori aynan kichik maktab yoshida qo'yiladi. Mazkur yosh davrida o'quv faoliyati yetakchi faoliyatga aylanadi, bilish jarayonlari sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tariladi va tafakkurning mantiqiy shakllari rivojlana boshlaydi. Shu bois kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda mustaqil tafakkurni rivojlantirishning psixologik omillarini aniqlash va tahlil qilish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi. Maqolaning maqsadi kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda mustaqil tafakkurni rivojlantirishga ta'sir etuvchi psixologik omillarni ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berishdan iborat. Hozirgi davrda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uning sifat va samaradorligini oshirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy jamiyat sharoitida bilimlarning tez yangilanib borishi, axborot oqimining keskin ortishi shaxsdan nafaqat tayyor bilimlarni egallashni, balki ularni mustaqil tahlil qilish, qayta ishlash va amaliyotda qo'llay olishni talab etmoqda. Shu bois o'quvchilarda mustaqil tafakkurni rivojlantirish ta'lim tizimi oldida turgan muhim psixologik-pedagogik vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Mustaqil tafakkur shaxsning intellektual salohiyatini belgilovchi asosiy

ko'rsatkichlardan biri bo'lib, u o'quvchining bilish jarayonlarida faollik ko'rsatishi, muammoli vaziyatlarda ongli qaror qabul qilishi va o'z fikrini asoslab bera olishida namoyon bo'ladi. Ushbu sifatning shakllanishi uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, uning dastlabki va eng muhim bosqichi kichik maktab yoshiga to'g'ri keladi. Aynan shu davrda bolaning o'quv faoliyati yetakchi faoliyatga aylanadi, tafakkur ko'rgazmali-obrazli shakldan mantiqiy shaklga o'tadi va bilish jarayonlari jadal rivojlana boshlaydi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning psixologik xususiyatlari ularni mustaqil tafakkurga o'rgatish uchun qulay imkoniyatlar yaratadi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida ko'pincha reproduktiv faoliyat ustun bo'lib, o'quvchilarning mustaqil fikrlash faolligini rivojlantirishga yetarlicha e'tibor qaratilmaydi. Natijada o'quvchilar tayyor bilimlarni o'zlashtirishga odatlanib qolib, mustaqil tahlil qilish va xulosa chiqarishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu nuqtai nazardan, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda mustaqil tafakkurni rivojlantirishga ta'sir etuvchi psixologik omillarni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, ularning mazmun-mohiyatini aniqlash va ta'lim jarayonida samarali qo'llash mexanizmlarini asoslab berish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqola aynan ushbu muammoni yoritishga qaratilgan bo'lib, unda mustaqil tafakkurning psixologik mohiyati, yoshga xos xususiyatlar bilan bog'liqligi hamda uni rivojlantirishga xizmat qiluvchi psixologik omillar tizimli ravishda tahlil qilinadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda mustaqil tafakkurni rivojlantirish murakkab va ko'p omilli psixologik jarayon hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqil tafakkur motivatsion, kognitiv, shaxsiy-irodaviy va ijtimoiy-psixologik omillarning o'zaro uyg'unligi asosida shakllanadi. Ushbu omillarni hisobga olgan holda tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning intellektual rivojlanishini ta'minlaydi va ularning o'quv faoliyatiga ongli yondashuvini shakllantiradi. Mazkur ilmiy xulosalar boshlang'ich ta'lim amaliyotida mustaqil tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan metodik ishlarni takomillashtirish uchun muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda mustaqil tafakkurni rivojlantirish murakkab, ko'p omilli psixologik jarayon hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqil tafakkurning shakllanishi motivatsion, kognitiv, shaxsiy-irodaviy hamda ijtimoiy-psixologik omillarning o'zaro uyg'unligiga bog'liqdir. Motivatsion omillar o'quvchining bilishga bo'lgan ichki qiziqishi, o'z fikrini asoslab berish va muammoli vaziyatlarda faol ishtirok etish intilishlari orqali namoyon bo'ladi. Kognitiv omillar – diqqat, xotira, tafakkur va nutq – mustaqil tafakkurning samarali shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Shaxsiy-irodaviy sifatlar, jumladan, mustaqillik, qat'iyatlilik, mas'uliyat va o'z fikriga ishonch, o'quvchilarning tafakkur faolligini oshiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy-psixologik muhit, xususan,

o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik, sinfdagi ijobiy psixologik iqlim hamda oilaviy qo'llab-quvvatlash mustaqil tafakkurning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shuni ta'kidlash lozimki, ta'lim jarayonini mazkur psixologik omillarni hisobga olgan holda tashkil etish o'quvchilarning intellektual rivojlanishini ta'minlaydi, ularning o'quv faoliyatiga ongli va ijodiy yondashuvini shakllantiradi. Mazkur xulosalar boshlang'ich ta'lim amaliyotida mustaqil tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan metodik ishlarni takomillashtirish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva, 1982.
2. Leontev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva, 1975.
3. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva, 1989.
4. Davletshin M.G. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2012.
5. Karimova V.M. Ta'lim psixologiyasi. – Toshkent, 2018.
6. G'oziev E.G'. Psixologiya. – Toshkent, 2019.
7. Piaget J. The Psychology of the Child. – New York, 1972.
8. Bruner J.S. The Process of Education. – Harvard University Press, 1960.
9. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Ta'lim sifatini oshirishga oid qarorlari. – Toshkent, 2019–2023.
11. UNESCO. Education for Sustainable Development. – Paris, 2017.